

УДК 37.018.1

А.І. Грїтчина, м. Київ

ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена питанням підготовки старшокласників інтернатних закладів до сімейного життя. Наголошується на необхідності підготовки дітей –сиріт до шлюбно-сімейних відносин

Ключові слова: підготовка до сімейного життя, старшокласники, діти-сироти, шлюбно-сімейні відносини.

Суспільство, яке прагне економічного розвитку і процвітання, має бути зацікавлене в міцній та здоровій сім'ї. Нинішні зміни, які відбуваються в Україні, стосуються і проблем сім'ї, повернення її цінностей, як запоруки існування держави, її благополуччя.

На визначальній ролі сім'ї наголошується у Державній програмі "Освіта" (Україна ХХ ст.), програмах "Державна сімейна політика в Україні", "Діти України", "Планування сім'ї", "Українська родина" та інших законодавчих актах, відомчих і галузевих документах Міністерства освіти і науки, НАПН України та ін. Цими та іншими державними документами обумовлено проведення масштабних досліджень проблем сім'ї і сімейного виховання в наукових інституціях, соціальних службах сім'ї і молоді.

Проблема підготовки молодого покоління до шлюбу й сімейного життя синтезує різні аспекти виховання, насамперед морального, правового й фізичного. Нерідко у виховному процесі на перший план висувається розвиток певних особистісних чи професійних якостей, здібностей, а підготовці школярів до сімейного життя, необхідній для подальшого розвитку та процвітання нашої держави, приділяється замало уваги.

Шлюбно-сімейні відносини є провідними в людських взаємовідносинах. І підготовка молоді до цих відносин становить великий інтерес до будь-якого цивілізованого суспільства. До другої половини XVII століття в педагогіці питання підготовки молоді до сімейного життя навіть не ставилися. Ця проблема вирішувалася самою родиною в процесі природного життя.

Проблемам статевого виховання молоді у підготовці їх до сімейного життя велику увагу приділяли Ж.-Ж. Руссо,

І. Г. Песталоцці. Але пройшло більш, ніж сто років, як цим питанням стало приділятися все більше уваги у теорії й практиці виховання.

Дослідження підготовки молодого покоління до сімейного життя представлені широким колом даних, які висвітлюють соціологічні, педагогічні, етико-психологічні аспекти формування особистості майбутнього сім'янина.

Аналіз проблеми підготовки старшокласників до сімейного життя є неможливим без вивчення праць вітчизняних і зарубіжних фундаторів освіти (П.Блонського, Л.Богдановича, Г.Ващенко, Я. А. Коменского, А.Макаренка, В.Постового В.Сухомлинського, К. Д. Ушинського) та психологів (М.Корольчук, В.Маценко), які досить глибоко розглядали цю проблему.

Психологи (І. Бех , Т. Говорун, З. Кісарчук , О. Кононко , В. Семиченко та ін.) фокусують свої наукові погляди на встановленні характеру безпосередніх і опосередкованих зв'язків, механізмів та залежностей стану готовності до створення сім'ї та реальними діями особистості[1].

Моральні аспекти підготовки школярів до сімейного життя розглядали в своїх роботах Л.Я.Верб, З. Зайцева, Є.Ф.Ільїна, Р. Лемехова, В.І.Макарова, Н.І.Новікова, В. Пултавська, А. Сизанов, И. Трухін, Н.І. Шалікова.

Проблеми підготовки молоді до сімейного життя висвітлені у дослідженнях І. Арабова, Т. Афанасьевої, В.О.Васютинського, С. Голода, І. Дубровіної, С.В.Ковальова, В. Кравця, Г. Лактіонової, І. Мезері, А. Тимощенко, І. Трубавіної, Р. Овчарової, І. Шалімової та ін.

Окрім цього в монографічних дослідженнях вітчизняних педагогів знайшли відображення проблеми теорії і практики дошлюбної підготовки молоді (В.Кравець); підготовленість сучасної молоді до сімейного життя (З. Зайцева); індивідуального підходу у підготовці старшокласників до сімейного життя (Т. Алексеєнко, В.Бизова, І. Мачуська, М.Феоктистова); взаємодії школи та сім'ї у підготовці учнів до шлюбу (В.Постовий, Д.Перфильєвська, Є.Сичова); підготовки до виконання батьківських і материнських функцій (В.Бойко, Д.Луцик, Г.Чередниченко); підготовки старшокласників до майбутнього сімейного життя засобами гендерного виховання (Л. Яценко).

На думку деяких вчених (Т.А. Демидової, В.П. Кравця, В.Г.Постового), в теперішній час, у суспільній свідомості

відбувається зміна розуміння сімейних стосунків та ставлення до сімейного життя. За даними сучасних опитувань, в країні спостерігається тенденція збільшення кризових сімей, нестабільності молодих шлюбів.

Щодо питання підготовки старшокласників інтернатних закладів до сімейного життя слід значити, що окремі її аспекти розкрито у працях Л. Канішевської, Б. Кобзаря, Б. Мельниченка, Є. Постовойтова, Ж. Петрочко та ін. У їхніх працях розглядаються переважно загальнотеоретичні та організаційні проблеми виховання дітей в інтернатних закладах, а питання підготовки вихованців шкіл-інтернатів до сімейного життя повністю не висвітлюється.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблемі підготовки молоді до сімейного життя приділяється значна увага, в той же час недостатньо вивчені питання пов'язані із підготовкою старшокласників інтернатних закладів до сімейного життя, що визначає такі завдання: засвоєння норм, правил поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище і призначення статей у суспільстві; розвиток духовних сил, здібностей і вмінь; формування моральної відповідальності за власне здоров'я і поведінку, пріоритету шлюбу й сім'ї; усвідомлення своєї ідентичності; вибір ідеалів і життєвих цілей; оволодіння засобами; створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності й розкриття духовного потенціалу у сфері міжстатевих взаємин.

Проблема підготовки випускників інтернатних закладів, зокрема виховання образу дружини та чоловіка, завжди привертала увагу фахівців. Не втратили вони актуальності й сьогодні.

Досі не знайдено оптимальних шляхів цілеспрямованої підготовки школярів до сімейного життя, правильного спрямування ґендерного та психосексуального розвитку, дітоцентричних настановлень юнаків і дівчат, які зростають у інтернатних закладах

Питання, що досліджується, є складним і комплексним. В Україні ще не розроблена Національна концепція підготовки молоді до сімейного життя, хоча в окремих нормативно-правових актах акцентується увага на важливості цієї проблеми та необхідності проведення наукових досліджень з окресленої тематики.

Спеціальна підготовка молодих людей до створення сім'ї, до виконання батьківських і подружніх обов'язків, до виховання дітей, повинна вестись не стихійно, а продумано і цілеспрямовано на всіх етапах формування особистості.

Цього позбавлені діти-сироти і діти, які з тих чи інших причин залишилися без опіки батьків. В умовах школи-інтернату діти не мають змоги набути досвіду сімейних стосунків, багато вихованців зовсім не знають батьківської ласки, уваги, любові. Водночас, потреба у спілкуванні з дорослими в таких дітей проявляється більше, ніж у дітей, котрі мають батьків. Це призводить до того, що в уявленні дітей-сиріт цінність сім'ї, бажання мати близьких та рідних людей надмірно загострюється.

Загальновідомо, що діти-сироти є найбільш вразливою групою населення, найбільш страждають від порушень прав людини і потребують особливого захисту. Але сьогодні діти-сироти, які випускаються з державних закладів опіки, не можуть самостійно адаптуватися до самостійного життя. Їх соціалізація ускладнюється наявністю ряду особливостей, які сформувалися під час життя в інтернаті (психологічні травми, низька адаптивність та соціалізація, патерналістські установки).

Вихованці інтернатних закладів не мають належного рівня життєвої компетенції, не готові до життя в суспільстві; мають неточні превентивні знання, викривлений особистісний розвиток: агресивні, емоційно нестійкі, імпульсивні, егоцентричні; у них не розвинена звичка до самоаналізу, низький рівень самоповаги; ці діти не вміють приймати рішення, планувати свої дії та нести за них відповідальність. Суворі регламентація режиму виключає можливість формування у цих дітей навичок асертивної поведінки. Але за деякими даними, їх моторний розвиток у багатьох випадках швидший та успішніший, ніж у дітей, що виховуються у сім'ях. Однією з проблем випускника інтернатного закладу є питання сімейного господарювання і створення міцної, дружної сім'ї, здатної виховувати своїх дітей за українськими традиціями.

Підготовку молоді до сімейного життя можна визначити як передачу молоді необхідної суми знань та навичок відносно всіх аспектів сімейно-шлюбного життя: міжособистісних та рольових стосунків, організації домашнього господарства, питань догляду та виховання дітей, статевого виховання. Зауважимо, що підготовка до сімейного життя – це частина загального процесу формування особистості, її соціальної

адаптації. Існує нагальна потреба у системній підготовці до шлюбу, яка б впроваджувалася у життя на державному рівні.

Аналіз соціально-педагогічного та психологічного змісту формування готовності студентської молоді до сімейного життя спонукає, насамперед, до визначення сутності таких базових понять, як “сім’я”, “підготовленість до сімейного життя”.

Поняття “сім’я” в різних джерелах трактується з погляду різних підходів, характерних для конкретної науки. Так, у “Філософському словнику” сім’я визначається як “вид соціальної спільності, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому об’єднанні й родинних зв’язках, тобто на стосунках між чоловіком і дружиною, відносинах між батьками і дітьми, братами і сестрами, іншими родичами, що живуть разом і ведуть спільне господарство” [2].

В “Українському педагогічному словнику” [3] та словнику “Сімейне виховання” [4] поняття “сім’я” відсутнє; розкривається лише поняття “сімейне виховання”.

Основна підготовка старшокласників до сімейного життя має ґрунтуватися на системі знань, умінь і навичок, здобутих під час навчання. Підготовленість до сімейного життя означає сформованість у молодих людей навичок здорового способу життя, наявність достатніх психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвиток комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу володіння знаннями планування сім’ї та збереження репродуктивного здоров’я молоді, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій тощо [5].

Вчені переконливо доводять, що завданнями підготовки до майбутнього сімейного життя є:

- виховання у старшокласників моральних, емоційно-вольових якостей;
- прищеплення учням обох статей навичок спілкування та взаєморозуміння, а також здатність приймання усвідомлених рішень;
- розвиток мотиваційно-ціннісного відношення до сімейного життя та шлюбу;

- оснащення навичками практичного життя, необхідними для ведення домашнього господарства;
- формування в учнів позитивного ставлення до здорового способу життя, планування сім'ї та відповідального батьківства;
- забезпечення учнів відповідною інформацією, що дасть їм можливість зрозуміти процеси, що відбуваються з ними, що допоможе їм адаптуватися до змін в період статевої зрілості [6].

Готовність означає “систему соціально-психологічних установок особистості, яка визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей подружжя”. Готовність до сімейного життя – інтегральна категорія, яка включає цілий комплекс важливих факторів.

1. Формування певного морального комплексу – готовність особистості прийняти на себе нову систему обов'язків щодо свого шлюбного партнера, майбутніх дітей.
2. Підготовленість до міжособистісного спілкування та співпраці. Сім'я є малою групою, і для нормального її функціонування необхідна узгодженість ритмів життя подружжя.
3. Здатність до самовідданості щодо партнера. Здатність до такого почуття включає здатність до відповідної діяльності, заснованій, передусім, на якостях та рисах альтруїзму люблячої людини.
4. Наявність якостей, пов'язаних із проникненням у внутрішній світ людини – емпатійний комплекс.
5. Висока естетична культура почуттів та поведінки особистості.
6. Вміння вирішувати конфлікти конструктивним способом, здатність до саморегуляції власної психіки та поведінки. [7].

Дослідна робота проводитиметься з урахуванням різних аспектів підготовки старшокласників до сімейного життя:

- загальносоціальний, що передбачає собою розкриття різними засобами особливостей сімейної політики в Україні, аналіз змісту та сутності шлюбно-сімейних стосунків, виділення інституту сім'ї як осередку майбутнього повноцінного суспільства, а також роз'яснення суті таких понять, як материнство та батьківство;
- етичного, що полягає у вихованні насамперед духовно багатой особистості й таких моральних цінностей

особистості, як шанобливе ставлення до представників протилежної статі, любовь та повага до матері й батька, відповідальність, чесність, стриманість, поступливість, культура інтимних почуттів;

- правового, що має на своїй основі ознайомити учнів із основами українського законодавства про шлюб та сім'ю, з положеннями сімейного права, з обов'язками й зобов'язаннями подружжя один перед одним, перед своїми дітьми та суспільством;
- психологічного, який передбачає формування об'єктивних понять_щодо особливостей міжособистісних стосунків юнацтва, психологічних основ шлюбу та сімейного життя, про чуттєво-емоційну сферу взаємовідносин, необхідних для сімейного життя, відповідні навички спілкування [8];
- фізичного, що включає в себе об'єм знань про фізіологічні особливості чоловічого і жіночого організмів, відомості й рекомендації особистісно-життєвого плану майбутнього подружнього життя;
- педагогічного, що сприяє формуванню у молодого покоління позитивного уявлення про вплив сім'ї на розвиток особистості, про специфіку сімейного виховання, про роль та обов'язки матері та батька у вихованні дітей, шляхи підвищення педагогічної культури батьків, самовдосконалення і самовиховання;
- господарсько-економічного, який має на меті ознайомити старшокласників із поняттям сімейного бюджету, його правильного ведення, культури побуту.

Отже, на сьогодні одним із важливих напрямів виховання є спеціальна підготовка молодого покоління до сімейного життя, яку потрібно здійснювати за такими напрямками: підвищення відповідальності молоді у шлюбно-сімейних стосунках, а також щодо батьківства; формування здорового способу життя через роз'яснення залежності сексуальності, можливості батьківства від наявності шкідливих звичок (куріння, алкоголізму, вживання наркотиків); формування психологічної компетентності щодо особливостей взаємин у сім'ї; висвітлення питань раціонального ведення господарства, ефективної організації бюджету сім'ї. У цій просвітницькій роботі потрібно активно використовувати можливості інформаційного, зокрема й бібліотечного, простору,

застосовуючи при цьому різні форми виховної роботи: читацькі конференції, засідання “круглого столу”, вечори запитань та відповідей, перегляд відеофільму або телепередачі з подальшим обговоренням тощо. Розроблення та впровадження спеціальної програми підготовки старшокласників інтернатних закладів до сімейного життя є перспективними напрямками подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість народжується в сім'ї / І. Д. Бех // Почат. школа. – 1994. – №2. – С. 8-10.
2. Философский энциклопедический словарь / глав. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 890 с.
3. Український педагогічний словник. [Гончаренко С. У.] – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Семейное воспитание: словарь для родителей. / [Р. Бамм, Б. Бараш, О. Воробьева и др.]. – М.: Просвещение, 1967. – 349 с.
5. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К.: Київ. правда, 2000. – 688 с.
6. Бялик О. В. Статева просвіта учнівської молоді: досвід ФРН // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини / Гол. Ред.: Мартинюк М. Т. – Умань: РВЦ Софія, 2008.- Ч.5. – С. 21.
7. Шнейдер Л. Б. Семейная психология / Шнейдер Л. Б. – М.: Мысль, 2005. – С. 118.
8. Діти – батьки – сім'я : Випуск 2. – К.: Наук. світ, 2004. – 78 с.

Статья посвящена вопросам подготовки старшеклассников интернатных учреждений к семейной жизни. Делается акцент на подготовке детей-сирот к брачно-семейным отношениям.

Ключевые слова: подготовка к семейной жизни, старшеклассники, дети-сироты. брачно-семейные отношения.

The article is dedicated to the questions of preparation the senior pupils of the boarding schools to a family life. The necessity of preparation the graduating students of the boarding schools to a family life and marriage is marked.

Keywords: family life education, high school students, children - orphans marriage and family relations